

Sosiaalipedagogiikan päivät 2020 – ekososiaalinen sivistys ja vastuu 19.–20.3.2020 verkkokonferenssina

Ohjelma ja abstraktikirja

**Suomen sosiaalipedagoginen seura ry
Humanistinen ammattikorkeakoulu
Itä-Suomen yliopisto**

**SUOMEN
SOSIAALIPEDAGOGINEN
SEURA ry**

**HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU**

**UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND**

OHJELMA

Torstai 19.3

- 12.00 Mahdollisuus yhteyksien kokeilemiseen
- 13.00 Päivien avaus
- Elina Nivala, puheenjohtaja, Suomen sosiaalipedagoginen seura ry*
- Eeva Jokinen, Yhteiskuntatieteiden laitoksen johtaja, Itä-Suomen yliopisto*
- Jukka Määttä, rehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu*
- 13.30 Ekologinen kriisi sivistyksellisenä haasteena
Veli-Matti Värri, professori, Tampereen yliopisto
- Kommenttipuheenvuoro
Raisa Foster, itsenäinen taiteilija ja tutkija
- Keskustelu
- 15.00 Virtuaalinen kahvitauko: kahvihuoneet keskustelua varten
- Kahvila Minnan salonki
 - Beach Cafe Honolulu
 - Laavukahvila Kuksa
 - Taidekahvila Picasso
 - Esson baari
- 15.30 Tutkimustyöryhmät 1
1. Taide kasvatus- ja työotteena
 2. Ekososiaalinen kasvatus ja sivistys 1
 3. Sosiaalipedagogiikka uusilla alueilla ennen ja nyt
 4. Tarkastelussa sukupuoli
- 17.30–18.30 Tutkijatapaaminen
- 17.30–18.30 Ammattilaisten tapaaminen
- 17.30–18.30 Opiskelijatapaaminen
- 20.00–21.00 Kulttuuri-iltamat Facebook Livessä:
- esiintyjät runoilija Harri Hertell ja laulaja-lauluntekijä Antti Autio

Perjantai 20.3

- 8.15 Mahdollisuus yhteyksien kokeilemiseen
- 9.15 Käytännön työpajat
- Hevosvoimia Luonnosta – sosiaalipedagoginen hevostoiminta
 - Käsityökahvila
 - Sosiaalinen oikeudenmukaisuus, toiminnallinen työpaja (Humak)
 - Rakkautta vai valvontaa – Sosiaalipedagogiikka haastaa kontrollin laitospotilaatuksessa
- 10.45 Virtuaalinen kahvitauko: työpajat jatkavat kahviloina
- 11.15 Tutkimustyöryhmät 2
1. Nuoret ja opiskelijat toimijoina
 2. Ekososiaalinen kasvatus ja sivistys 2
 3. Perhe ja sen jäsenten tukeminen
- 12.30 Lounastauko ja kahvihuoneet keskustelua varten
- Kahvila Minnan salonki
 - Beach Cafe Honolulu
 - Laavukahvila Kuksa
 - Taidekahvila Picasso
 - Esson baari
- 13.30 Opinnäytepalkinnon jakaminen
Raija Väisänen, Opinnäytepalkintotuomariston edustaja
Elina Nivala, Suomen sosiaalipedagogisen seuran puheenjohtaja
- 14.00 Näkökulmia ekososiaaliseen toimijuuteen
Keskustelun vetäjänä *Maria Seilo, Itä-Suomen yliopisto*
- Sivistyksen päivittäminen 2020-luvulle: mitä opetuksessa ja koulutuksessa tulisi painottaa
Hannele Cantell, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto
- Onko ekososiaaliselle toimijuudelle omaa kieltä?
Pia Lundbom, lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu
- Ajallisen ja alueellisen toimijuuden huomioiminen jokapäiväisessä elämässä
Arto O. Salonen, apulaisprofessori, Itä-Suomen yliopisto
- 15.30 Päivien päätös
professori Juha Hämäläinen, Itä-Suomen yliopisto
- Kiitokset
Elina Nivala, puheenjohtaja, Suomen sosiaalipedagoginen seura ry

Tutkimustyöryhmät: abstraktit

Torstai 19.3.2020 klo 15.30–17.15

1. Taide kasvatus- ja työotteena

puheenjohtaja: Sari Miettinen

- Laura Hokkanen ja Kati Vapalahti: Taidekasvatus ohjaa ajattelemaan ja toimimaan
- Teija Nuutinen: Ammattitaiteilijoiden toimijuus ja työote vanhusten ympärivuorokautisen hoivan yhteisöissä.
- Taina de Carvalho: Taidepohjainen ekososiaalinen pedagogia osana koulujärjestelmää. Kohti empaattisempaa yhteyttä itsensä, toisten ja muuhun elämään.

Taidekasvatus ohjaa ajattelemaan ja toimimaan

Laura Hokkanen (laura.hokkanen(at)xamk.fi) Kati Vapalahti (kati.vapalahti(at)xamk.fi)

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Parasta Etelä-Savoon -hanke

Taiteen avulla voidaan tehdä näkyväksi ihmisten arkea ja siinä mahdollisesti ilmeneviä epäkohtia. Taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisellä työllä voidaan tukea osallisuutta itseän eli esimerkiksi itsetuntemusta, osallisuutta yhteisöön ja osallisuutta yhteiskuntaan. Osallisuuden tavoitteita voidaan jäsentää esimerkiksi Jürgen Habermasin kolmen tiedon intressin avulla. Nämä tiedon intressit ovat tekninen, praktinen ja emansipatorinen lähestymistapa tietoon (Huttunen 2012; Hämäläinen & Kurki 1997, 39-41; Nivala & Rynnänen 2019, 60-70).

Habermasin tekninen tiedon intressi ohjaa toiminnan tekniseen toteuttamiseen tutkittuun tietoon pohjautuen (Nivala & Rynnänen 2019, 61). Tällöin valitaan toteutettavaksi ne toiminnot, joilla on paras tutkimusnäyttö yhdistettynä työntekijöiden kokemuksesta nousevaan asiantuntemukseen sekä toimintaan osallistuvien tarpeisiin ja arvoihin (Fineout-Overholt ym. 2010).

Praktinen näkökulma korostuu silloin, kun toimintaa kehitetään ja toteutetaan hermeneuttisesti, osallistujia ymmärtämään pyrkien ja rinnalla kulkien. Tällöin työntekijä ja kehittäjä koordinoivat toimintaa käytännössä siellä, missä ihmiset ovat heidän kanssaan tasavertaisesti. Toiminnassa tuetaan yksilöllistä kasvua ja ryhmätoimintaa ja järjestetään yhteisöllisyyttä lisääviä tapahtumia dialogisuutta hyödyntäen. (Nivala & Rynnänen 2019, 63.)

Emansipatorinen tiedonintressi johdattaa tekemään taide-, kulttuuri- ja luontolähtöistä toimintaa kriittisesti tavoitteena sosiaalinen muutos ihmisten elämässä, lähiyhteisöissä ja laajemmin yhteiskunnallisissa rakenteissa (Nivala & Rynnänen 2019, 65). Emansipatorisen lähestymistavan avulla voidaan antaa ääni myös niille, joista enemmistö ei ole kiinnostunut tai joiden elämä on piilossa katseilta. Taiteellinen toiminta onkin usein määritelty kriittiseksi käytännöksi, jonka avulla voidaan tehdä näkyväksi sosiaalisia eroja ja edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja osallisuutta (Westerlund ym. 2016).

Esitys kiinnittyy vuosina 2019-2020 Etelä-Savossa toteutettavaan Parasta Etelä-Savoon –hankkeeseen, jossa tavoitteena on kehittää sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaisten osaamista taide- ja luontolähtöisten menetelmien käytössä. Esityksessä tarkastellaan Habermasin kolmen tiedon intressin kautta hankkeessa toteutettuja ja toteutettavia taidekasvatuksen menetelmiä ja niiden päämääriä. Hankkeessa on käytetty taidelähtöisiä menetelmiä projektin alkuvaiheessa kerättyä tietoa sosiaali-, terveys- ja nuorisotieteiden toimijoilta ja palvelujen käyttäjiltä. Kehittämistyötä on jatkettu yhteiskehittämisen työpajoissa ja erikseen työelämän tarpeisiin räätälöidyissä valmennuksissa, joissa taidelähtöiseen työskentelyyn on haettu osaamista perehtymällä erilaisiin taidelähtöisiin työtapoihin. Näitä työtapoja on tarkoitus toteuttaa ja kehittää edelleen arkityössä ja lisätä näin ekososiaalista sivistystä sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden arjessa matalalla kynnyksellä.

Lähteet:

Fineout-Overholt, E., Melnyk, B.M., Stillwell, S.B. & Williamson, K.M. 2010. Evidence-based practice step by step: Critical appraisal of the evidence: part I. American Journal of Nursing 110(7):47-52. doi: 10.1097/01.NAJ.0000383935.22721.9c

Huttunen, R. 2012. Jürgen Habermas. Tiedon intressit ja kommunikatiivisen toiminnan teoria. Teoksessa T. Aittola (toim.) Kasvatussosiologian suunnannäyttäjiä. Helsinki: Gaudeamus, 207-227.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY, 39-41.

Nivala, E. & Rynänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus, 59-70.

Westerlund, H., Lehtikainen, K., Anttila, E., Houni, P., Karttunen, S., Väkevä, L., Furu, P., Heimonen, M., Jansson S., Juntunen, M., Kantonen, L., Laes, T., Laitinen, L., Laukkanen, A. ja Pässilä, A. 2016. Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: Katsaus kansainväliseen tutkimukseen. Artsequal. Suomen Akatemia, Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimus. Strateginen tutkimus. Saatavissa: <http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Katsaus+kansainv%C3%A4liseen+tutkimukseen/9c772fd2-edd5-46ee-9807-f8004590cf52> [viitattu 20.8.2019].

Ammattitaiteilijoiden toimijuus ja työote vanhusten ympärivuorokautisen hoivan yhteisöissä

Teija Nuutinen (tnuutine(at)student.uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Sosiaalipedagogiikan väitöskirjatutkimukseni käsittelee ammattitaiteilijoiden toimijuutta ja työotetta vanhusten hoivayhteisöissä. Tutkimus on jatkoa v. 2008 tekemälleni yhteiskuntapolitiikan lisensiaatintutkimukselle.

Tutkimukseni ytimessä on kaksi yhteiskunnallisesti ajankohtaista vanhustyön ilmiötä. Yhtäältä puhutaan epäkohdista, kuten asiakasmäärien noususta, hoitohenkilöstön työpahoinvoinnista ja vanhusalan vetovoiman hiipumisesta. Toisaalta tutkimusnäyttö taiteen ja kulttuurin hyvinvointia, elämänlaatua ja onnellisuutta lisäävistä vaikutuksista on kiistatonta. Puhutaan kulttuurihyvinvoinnista kaikkien ihmisten, myös erityistä hoivaa tarvitsevien vanhusten perusoikeutena.

Ammattitaiteilijat ovat kulttuurihyvinvoinnin keskeisiä toimijoita, joiden toimintaa vanhustyössä ei sosiaalitieteissä ole tutkittu. He tuovat vanhusyhteisöihin ja moniammatillisiin työryhmiin taiteellista asiantuntemustaan ja ammatillisia työmenetelmiään. Tutkimuksellani rakennan taiteilijoiden toimintaan ja työtapoihin käytännön ja teorian välistä yhteyttä ja ymmärrystä. Kiinnitän huomiota paitsi myönteisiin ilmiöihin, myös erilaisiin toimijuutta tukahduttaviin epäkohtiin ja niiden ratkaisumahdollisuuksiin. En pelkästään tutki, mitä ja miten asiat ovat. Teen myös esityksiä siitä, miten ne voisivat olla paremmin.

Tutkimuksessani kysyn:

1. Miten ammattitaiteilijoiden asemaa, rooleja, tehtäviä ja työn tekemisen tapoja ikääntyneiden hyvinvointipalveluissa on käsitelty 2000-luvun aiemmissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa?
2. Millaisia toimijuuskategorioita ammattitaiteilijoille rakentuu vanhusten hoivayhteisössä? Millaiset seikat mahdollistavat tai haittaavat toimijuuden toteutumista?
3. Millaisia sosiaalisia, kulttuurisia ja pedagogisia osatekijöitä ilmenee ammattitaiteilijoiden työskentelytavoissa? Miten osatekijät ilmenevät?

Tutkimuksen teoriaviitekehys pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin, strukturaatioteoriaan ja kriittis-emansipatoriseen sosiaalipedagogiikkaan sekä toimijuuden ja sosiaalipedagogisen työotteeseen käsitteisiin.

Tutkimuksen teoriaosio muodostuu integroidusta kirjallisuus- ja tutkimuskatsauksesta. Empiiriosiossa organisoin vanhusten hoivayhteisöissä toimiville ammattitaiteilijoille kumulatiivisesti eteneviä, yhteistoiminnallisia työpajoja. Kohderyhmä otetaan siten aktiivisiksi osallisiksi mukaan tutkimukseen. Työpajat muodostavat yhdessä taiteilijoiden kirjallisten reflektioiden kanssa tutkimuksen asiantuntija-aineiston. Aineistojen analyysissa käytän teorialähtöistä sisällönanalyysiä ja jäsenkategorisointia.

Tutkimukseen on rekrytoitu 17 ammattitaiteilijaa tanssin, teatterin, sosiaalisen sirkuksen ja musiikin sekä valokuva-, ääni-, sana- ja kuvataiteen aloilta. He toimivat Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen, Pirkanmaan, Uudenmaan, Turunmaan ja Pohjanmaan alueilla. Kerään tutkimusaineistoja kylläntymisperiaatteen mukaisesti eli tarvittaessa rekrytoin mukaan myös uusia tutkittavia.

Taidepohjainen ekososiaalinen pedagogia osana koulujärjestelmää. Kohti empaattisempaa yhteyttä itsensä, toisten ja muuhun elämään

Taina de Carvalho (taina.decarvalho(at)hotmail.fr)

Yritettäessä vastata haasteisiin, joita kohtaamme tällä ekososiaalikriisin aikakaudella, aloin kehittää vuonna 2012 taidepohjaista ekososiaalista pedagogiaa, jota on siitä lähtien käytetty useiden Päijät-Hämeen koulujen koulujärjestelmässä. Lähdin pohtimaan, miten antaa seuraavalle sukupolvelle mahdollisuuden luoda empaattisempi ihmiskunta, joka on tasapainoinen, vastuullinen ja ymmärtää yhteydet asioiden välillä.

Kyseessä on luova, monitaiteinen ja moniaistinen menetelmä, joka pohjautuu ekspressiiviseen taide-terapiaan. Fenomenologia on menetelmän lähestymistapa, joka lähestyy elämän ilmiöitä ilman ennakkoluuloja ja pyrkii menemään asioiden ytimeen. Taide on työkalu millä luodaan dialogi itsen ja ilmiöiden välissä. Osallistumalla tässä ainutlaatuisessa prosessissa mahdollistetaan uudenlaisen tiedon kumpuaminen kokemuksesta ja osallistujien sisimmästä, joka on taas vuorovaikutuksessa ilmiöiden kanssa.

Käytännössä, menetelmä tarjoaa oppilaille turvalliset puitteet kokoontua yhdessä tutkimaan taiteen avulla elämän ilmiöitä. Tavoitteena on kehittää lasten empatiaa ja ekososiaalisia taitoja, käsitellä tärkeitä elämän aiheita, auttaa lapsia kasvamaan kokonaisvaltaisesti ja olla yhteydessä ympäristöönsä, löytämään oma paikka tässä maailmassa ja herättämään halu toimia siinä rauhanomaisella tavalla. Tämä menetelmä vaikuttaa lapseen kokonaisvaltaisesti, antaa heille käsityksen estetiikasta, kehittää heidän mielikuvitustaan ja kriittistä ajatteluaan ja tukee akateemisia saavutuksia samalla, kun se on hauska ja lempeä osallistujille.

Prosessissa tullaan nähdyksi, kuulluksi, ja se vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sidettä oppilaiden kesken ja opettajan välille. Syntynyt ymmärrys ja arvostus elämän monimuotoisuudesta edistää toimimaan sen mukaisesti.

Tässä esittelemässä haluan antaa osallistujille käsityksen siitä, kuinka tätä menetelmää käytetään käytännöllisesti koulujärjestelmässä ja minkälaisia tuloksia sillä on saatu aikaan.

2. Ekososiaalinen kasvatus ja sivistys 1

puheenjohtaja: Sanna Ryyänen

- Maria Seilo: Vanessa Andreottin kolonialisatiokriittisen teorian pohjalta jäsentämä kasvatusteoria ja ekososiaalinen sivistys
- Erja Laakkonen: Kerrottu kohtuullisuus
- Antti Rajala: Konkreettien utopioiden pedagogiikka: Nuorten toimijuus ja ilmastoaktivismi osana kouluopetusta

Vanessa Andreottin kolonialisatiokriittisen teorian pohjalta jäsentämä kasvatusteoria ja ekososiaalinen sivistys

Maria Seilo (mariasei(at)student.uef.fi)

Väitöskirjatutkimuksessani pureudun kestävä kehityksen kysymyksiin kasvatuksen näkökulmasta. Tutkimukseni tavoitteena on jäsentää teoreettisen ja empiirisen aineiston avulla, millaista kasvatusta ja pedagogiikkaa ekososiaalisen sivistyksen tavoitteluun tarvittaisiin. Tutkimuksessani on kaksi toisiinsa limittyvää osaa. Ensimmäisessä osassa jäsenän teoreettisen mallin ekososiaalista sivistystä tavoittelevan kasvatuksen toteuttamisesta. Toisessa osassa mallia täydennetään ja testataan empiirisen aineiston avulla. Tutkimukseni tavoitteena on tarjota yksi näkökulma siihen, miten kestävä kehitys ja ekososiaalista sivistystä voitaisiin kasvatuksen kentällä tavoitella.

Teoreettisen viitekehyksen tutkimuksessani luo Vanessa Andreottin (2011) kolonialisatiokriittisen ajattelun pohjalle rakentuva toisin kasvattamisen teoria. Andreottin teoria on minulle entuudestaan tuttu, sillä viimeistelen juuri sosiaalipedagogiikan pro gradu -tutkielmaa, jossa teen systemaattista analyysia Andreottin teoriasta. Andreottin teorian lisäksi hyödynnän väitöskirjatutkimuksessani muita globaalikasvatuksen kentän kasvatusteorioita, muun muassa ekokriittisen kasvatuksen ja ekologisen sivistyksen viitekehyksistä.

Andreottin kasvatusteoria pyrkii jäsentämään, millaisin teoreettisin lähtökohdin ja pedagogisin periaattein tulisi toteuttaa sellaista kasvatusta ja opetusta, jonka kautta voitaisiin tavoitella eettistä solidaarisuutta globaalin etelän toista kohtaan. Kasvatus pyrkii yhtäältä purkamaan globaalin pohjoisen ja etelän toimijoiden välistä binaaria jaottelua ja toisaalta diskurssivisen tietokäsityksen kautta osoittamaan tiedon rakentumisen rajoja. Kasvatusta tulisi toteuttaa kohtaamalla kasvava itsessään arvokkaana. Kasvatus ei tällöin tapahdu pakottaen ja valmiita toimintamalleja esittäen, vaan tarjoamalla yksilölle tietoa erilaisista sosiaalisista mekanismeista ja kehittämällä reflektiivistä etiikkaa. Kasvatuksessa erilaisuus ja erimielisyys nähdään oppimismahdollisuutena. Lisäksi kasvatus nähdään elinikäisenä prosessina, jossa ihminen vastavuoroisissa suhteissa toisten kanssa oppii jatkuvasti uutta.

Empiirinen osio toteutetaan tapaustutkimuksena opettajien kestävä kehityksen lisäkoulutuksessa. Koulutus on nelipäiväinen ja se järjestetään työelämässä toimiville opettajille. Koulutus toteutetaan lukuvuoden aikana neljänä lähipäivänä sekä opettajien toteuttamina välitehtävinä. Aineisto tuotetaan osallistuvana havainnointina ja narratiivisin menetelmin (mm. tulevaisuudenmuistelu) sekä haastatteluin. Empiirisen aineiston avulla selvitän, millaisten teoreettisten lähtökohtien ja pedagogisten periaatteiden opettajat kokevat tukevan omaa oppimistaan ja ekososiaalista sivistysajattelua.

Kerrottu kohtuullisuus

Erja Laakkonen (erja.laakkonen(at)uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Esittelen puheenvuorossani käynnistymässä olevaa tutkimusta, jonka kontekstina on Pohjois-Karjalassa virinnyt kohtuusliike. Tutkimuksessa tarkastellaan kohtuullisuuden olemusta ja kohtuullista elämäntapaa haastattelu- ja havainnointiaineistojen sekä liikkeen tekemien julkaisujen valossa. Tutkimuskysymyksiä on kaksi. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa kysyn, mitä kohtuullisuus on liikkeen aktiivien määrittelemänä. Toisessa osassa tarkastellaan kohtuullisempaa identiteettiä: millaiseksi ja miten kohtuullinen ihminen kerrotaan?

Ilmastokriisin aikakaudella tarvitsemme uudenlaisia kasvattajia, myös aikuiskasvattajia. Ylikuluttavaa länsimaista elämäntapaa tulee muuttaa, ja kansalaistoiminta on tässä keskeisessä roolissa. Lisäksi yhdessä toimiminen lievenyttää negatiivisia ympäristötunteita.

Perinteistä kolmatta sektoria ja nyt myös yhdistyskentän ulkopuolisia toimijoita, niin kutsuttua neljättä sektoria, odotetaan yhä enemmän erilaisten poliittisten tavoitteiden toimeenpanijoiksi. Neljännen sektorin toimijoita ei ole paljoakaan tutkittu kasvattajina. Ylipäätään aikuisten ympäristökasvatusta on tarkasteltu vähemmän kuin lasten ja nuorten parissa tehtävää ympäristökasvatusta. Kohtuuden kysymysten pohtiminen ja niihin reagoiminen ovat ajankohtaisia erityisesti aikuisille, ja tieteellinen keskustelu ekososiaalisen sivistyksen kentällä kaipaa myös aikuiskasvatustieteellistä näkökulmaa.

Tutkimuksen molempien osien aineistot koostuvat haastatteluista, havainnoinnista ja julkaistuista materiaaleista. Olen jo osin kerännyt haastattelu- ja havainnointiaineistoa pohjoiskarjalaisen Kohtuus vaarassa -ryhmän parissa sekä tarkastellut liikkeen julkaisuja: videotallenteita seminaareista ja muista tilaisuuksista, kirjoja ja muita materiaaleja (Laakkonen 2019). Pian käynnistyvä tutkimus kohdistuu myös muualla Suomessa toimiviin kohtuusryhmiin. Haastatteluja tulee kertymään yhteensä noin 20. Lisäksi jatkan pohjoiskarjalaisen ryhmän toiminnan havainnointia ja hyödynnän edelleen sen julkaisemia sähköisiä ja painettuja materiaaleja.

Otteeni on narratiivis-diskursiivinen, liikkeen omaa ääntä ja omia määrittelyjä korostava. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa painottuu diskursiivinen luenta. Lähestyn kohtuutta kerrottuna konstruktiona. Kysyn, miten kohtuusliikkeessä määritetään kohtuutta ja kohtuullisuutta. Kuinka kohtuudesta puhutaan elämäntapana ja valintana, joka poikkeaa valtavirrasta, kulutuskeskeisestä elämäntavasta? Kuinka eli millaisin selonteoin kohtuutta puolustetaan kuluttamista ihannoivassa ajassa? Toisessa osassa, tutkimuksen edettyä, tulen tarkastelemaan kohtuullista identiteettityötä: Millaiseksi ja miten kohtuullinen ihminen kerrotaan? Miten sellaiseksi kasvetaan? Tällöin lukutapani on narratiivisempi.

Kohtuullistamisella on negatiivinen kaikunsa kulutuskeskeisessä yhteiskunnassa. Vaikka ymmärrämme kohtuullistamisen välttämättömyyden, puheet muuttuvat harvemmin teoiksi. Miten saada kulutuksemme mahtumaan planetaarisiin rajoihin?

Aikuiskasvatustieteen näkökulmaa tarvitaan, kun pyrimme vastaamaan ilmastokriisin asettamiin haasteisiin. Kuinka kasvattaa ekologisesti ja sosiaalisesti vastuullisia aikuisia? Kansalaistoiminnan tarkastelu sivistystyönä voi tarjota vastauksia tähän kysymykseen.

Konkreettien utopioiden pedagogiikka: Nuorten toimijuus ja ilmastoaktivismi osana kouluopetusta

Antti Rajala, antti.rajala@helsinki.fi

Tämän teoreettisen tutkimuksen tavoite on tarkastella 'konkreettinen utopia' käsitteen pedagogista potentiaalia nuorten toimijuuden ja ilmastoaktiivisuuden edistämiseksi osana kouluopetusta. Argumenttini perustuu utopioiden metodologiaan (Levitas, 2013; Brown & Cole, 2002), jolla tarkoitetaan vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelua ja toteuttamista nykyhetkessä prefiguratiiivisissa muodossa. Konkreetit utopiat eroavat olennaisesti siitä, miten utopiat yleensä ymmärretään epäkäytännöllisinä kuvitelmina, joita voidaan luonnehtia myös abstrakteiksi utopioiksi (Bloch, 1986). Konkreettien utopioiden idea on tarttua nykytilanteeseen sisältyviin muutoksen mahdollisuuksiin. Pedagogisena käsitteenä konkreetit utopiat viittavaat projekteihin, joita opiskelijat suunnittelevat ja toteuttavat yhdessä opettajiensa, nuorten ilmastoaktivistien, kansalaisjärjestöjen ja päättäjien kanssa. Näitä projekteja voidaan pitää konkreettisina utopioina, jos niihin sisältyy pyrkimys kuvitella ja vaikuttaa muutokseen nykyisissä elintavoissa ja toiminnan järjestämisen tavoissa. Esimerkiksi nuoret aktivistit ovat pyrkineet vaikuttamaan nuorisomuotiin ja haastaneet ympäristön kannalta kestävämpiä kulutustottumuksia, kuten esimerkiksi turhien vaatteiden tilaamista internetistä. Nuorten ei välttämättä tarvitse keksiä kaikkea itse, vaan he voivat liittyä muiden aloitteisiin ja laajempiin liikkeisiin (esim. autoton kaupunki). Esityksessäni väitän, että konkreetin utopian käsitteen pedagoginen käyttö sisältää hyviä mahdollisuuksia edistää ja tutkia nuorten toimijuuden kehittymistä. Käsittelen, kuinka toimijuuden kehittymisen prosessia voidaan analysoida vaatimusten ja motiivien käsitteiden avulla (Hedegaard, 2012). Nämä käsitteet korostavat henkilöiden dialektista suhdetta sen toiminnan mahdollisuuksiin ja vaatimuksiin, jonka osa he ovat (Edwards, 2017). Nämä käsitteet ottavat huomioon sekä yksittäisten nuorten näkökulman (heidän motiivinsa) sekä institutionaalisen toiminnan näkökulman (vaatimukset), johon nuoret osallistuvat ja johon he tuovat panoksensa. Esitetyn pedagogisen mallin yhteydessä nuoret todennäköisesti kohtaavat laajan kirjon monimutkaisia ja ristiriitaisia vaatimuksia: 1) käsitteellisiä vaatimuksia (erilaisista koulusta ja sen ulkopuolelta hankitun tiedon ja tiedonlähteiden käsittely ja soveltaminen), 2) relationaalisia vaatimuksia (yhteistyön tekeminen eri toimijoiden kanssa, mukaanlukien opettajat, ilmastoaktivistit, päättäjät), 3) eettisiä vaatimuksia (ilmastonmuutokseen liittyvien keskenään ristiriitisten näkökulmien huomiointi), 4) emotionaalisia vaatimuksia (ilmastoahdistuksen ja muiden tunteiden käsittely) ja 5) käytännöllisiä vaatimuksia. Motiivit vuorostaan viittaavat nuorten orientaatioihin toiminnassa. Motiivien tarkastelu valottaa nuorille merkityksellisiä ja tärkeitä asioita. Lisäksi motiivien ja jännitteiden väliset jännitteet voivat johtaa nuorten motiiviorientaation uudelleen jäsentymiseen ja ne ovat siksi tärkeitä nuorten kehityksen ja oppimisen kannalta (Hedegaard, 2012; Kumpulainen, Kajamaa, & Rajala, 2019). Esityksessäni havainnollistan tätä teoreettista argumenttia empiirisillä esimerkeillä etnografisesta tutkimuksesta, joka koskee nuorten pyöräilyyn liittyvää ilmastoaktiivisuutta espoolaisessa lukiossa.

Viitteet

Bloch, E. (1986). *The principle of hope*. Cambridge, MA: Mit Press.

Brown, K., & Cole, M. (2001). A Utopian methodology as a tool for cultural and critical psychologies: Toward a positive critical theory. In M. J. Packer & M. B. Tappan (Eds.), *Cultural and critical perspectives on human development* (pp. 41–66). New York, NY: SUNY Press.

Edwards, A. (2017). The dialectic of person and practice: How cultural-historical accounts of agency can inform teacher education. in J. Clandinin & J. Hsu (Eds.) *The Sage Handbook on Research on Teacher Education*, Thousand Oaks, CA: Sage.

Hedegaard, M. (2012). A cultural-historical theory of children's development. In L. Miller, R. Drury, & C. Cable (Eds.), *Extending professional practice in the early years* (pp. 193–210). London: Sage.

Kumpulainen, K., Kajamaa, A., & Rajala, A. (2019). Motive-demand dynamics creating a social context for students' learning experiences in a making and design environment. In A. Edwards, M. Fleer, & L. Bøttcher (Eds.), *Cultural-historical approaches to studying learning and development: societal, institutional and personal perspectives* (pp. 185-199). Singapore: Springer.

Levitas, R. (2013). *Utopia as method: The imaginary reconstitution of society*. Springer.

3. Sosiaalipedagogiikka uusilla alueilla ennen ja nyt

puheenjohtaja: Elina Nivala

- Sofia Rönkkö: Suomalaisen sosiaalipedagogisen ajattelun pioneerit. Tutkimus varhaisesta sosiaalipedagogiikasta Suomessa vuosina 1860–1920
- Sanna Talvia: Mahdollisuuksista sosiaalipedagogiseen ruokakasvatukseen? Pohdintaa KE-HUVA-hankkeen kokemusten pohjalta
- Annukka Tapani, Timo Nevalainen, Vesa Joutsen, Heikki Yli-Rämi: Tiimioppiminen sosiaalipedagogisena interventiona

Suomalaisen sosiaalipedagogisen ajattelun pioneerit. Tutkimus varhaisesta sosiaalipedagogiikasta Suomessa vuosina 1860–1920

Sofia Rönkkö (sofron(at)student.uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Tutkimuksessani haluan selvittää ja valaista, kuinka vahvasti sosiaalipedagoginen ajattelu ilmeni Suomessa vuosina 1860–1920. Todisteet osoittavat, että maassamme on vahva sosiaalipedagoginen traditio, joka on tuotu suoraan sosiaalipedagogiikan synnyinmaasta Saksasta. Tunnetut suomalaiset kasvatustieteilijät, kuten J.V. Snellman, U. Cygnaeus, Z. Cleve, Y. Koskinen ja M. Soininen, ovat tuoneet Suomeen aatteita, käsi-tyksiä ja konsepteja suoraan sosiaalipedagogiikan isiltä - he ovat ottaneet vaikutteita mm. J. H. Pestalozzin, G. Hegelin, J. Herbartin, ja A. Diesterwegin aatteista ja kirjoituksista. Siten nämä kasvatustieteilijät muodostavat tutkimukseni kohdehenkilöiden ryhmän. Tutkimuksessani käsittelen muun muassa J. V. Snellmanin käsityksiä kansansivistyksestä ja perhekasvatuksesta sekä koulukasvatuksen merkityksestä yhteiskunnan tuen ohella, Uno Cygnaeuksen Pestalozzilta ja Diesterwegilta lainattuja ajatuksia köyhyydestä, työkasvatuksesta ja naisten sivistyksestä, joista myöhemmin muodostui kansakoululaitoksen ja opettajakoulutuksen pohja, Cleven pohdiskelua ihmisen roolista yhteiskunnassa ja koulun yhteiskunnallisesta roolista ohjata ihmisiä todellisuuteen, Yrjö Koskisen ymmärrystä sivistyksestä Suomen elinehtona sekä Mikael Soinisen vaatimusta yhtenäisestä koulutusjärjestelmästä, jonka avulla vähennettäisiin yhteiskunnallista eriarvoisuutta.

Tutkimuksessani sosiaalipedagogista ajattelua lähestytään tutkimuksen kohdehenkilöiden ajatusten ja käsityksien kautta. Siten tutkimustehtävä merkitsee näiden ajatusten ja käsityksien syvällistä tarkastelua ja tarkempaa perehtymistä. Tutkimustehtävään kuuluvat sekä yhteiskunnallinen että sosiaalipoliittinen näkökulma. Yhteiskunnallisesti tutkimukseni tärkeimmiksi käsitteiksi nousevat sivistys, siveellisyys ja kasvatus. Sosiaalipoliittisesti tutkimukseni tärkeimmiksi käsitteiksi nousevat huono-osaisuus, eli köyhyys ja eriarvoisuus. Tutkimusmenetelmänä käytän historiantutkimusta systemaattisella analyysillä. Systemaattisella analyysillä tarkoitetaan kirjallisen aineiston teoreettisesti orientoitunutta käsitteellistä erittelyä, tulkintaa ja arviointia, jonka tavoitteena on saavuttaa aikaisempaa parempi ymmärrys tutkimuskohteesta. Tutkimukseni aineistona käytän kohdehenkilöiden tuotannosta niitä kirjoituksia, jotka ovat relevantteja tutkimusaiheelleni.

Tutkimukseni teoreettisina viitekehyksinä käytän sosiaalipedagogiikan kahta tehtävää: yleistä ja erityistä. Sosiaalipedagogiikan yleisen tehtävän painopisteenä on tukea jokaisen ihmisen sosiaalista kasvua yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Sosiaalipedagogiikan erityistehtävä keskittyy huono-osaisuuden ja sosiaalisten ongelmien lievittämiseen pedagogisin keinoin. Nämä kaksi kehityslinjaa kietoutuvat toisiinsa ja ne ymmärretään edelleen kahtena tulkintana. Tutkimukseni tarkoituksena ja tavoitteena on lisätä ymmärrystä sosiaalipedagogiikasta ja sen tunnettuutta käytännöllisenä tieteenä.

Mahdollisuuksista sosiaalipedagogiseen ruokakasvatukseen? Pohdintaa KEHUVA-hankkeen kokemusten pohjalta

Sanna Talvia (sanna.talvia(at)uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Ruokakasvatus voidaan luonnehtia kasvatuksellisenä toimintana, jonka päämääränä on edistää yksilöiden, yhteisöjen yhteiskuntien ruokaan liittyvien arvojen, asenteiden, tietojen, taitojen, toimintatapojen ja toimintaedellytysten kehittymistä toivottuun suuntaan. Viime vuosien aikana ruokakasvatus on herättänyt enenevästi kiinnostusta omana kasvatuksen alanaan. Ruokakasvatus on sisällytetty käsitteenä varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin sekä uusiin varhaiskasvatuksen ja koulun ruokailusuosituksiin.

Ruokakasvatukselliseen toimintaan on liittynyt paljolti terveystavoitteita: 1800–1900-lukujen vaihteessa huomion kohteena olivat köyhyydestä johtuvat puutostaudit. Toisen maailmansodan jälkeen huomio kiinnittyi yltäkylläisyyden mukanaan tuomiin uusiin sairauksiin. Viime vuosina ruoka on liitetty puolestaan vahvasti kestävän kehityksen edistämiseen. Toisaalta myös terveyden edistämisen kentällä ruokateemat ovat saaneet uusia, holistisemman hyvinvoinnin edistämiseksi tuloktavissa olevia sävyjä, joista esimerkkeinä voidaan mainita esimerkiksi terveyttä kaiken kokoisena -ajattelu, intuitiivinen syöminen ja ruokasuhteen viitekehys.

Tässä esityksessä tarkastellaan ruokakasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan mahdollisia yhtymäkohtia. Ruokakasvatuksellisenä esimerkkinä esityksessä hyödynnetään kokemuksia KEHUVA (kehonkuva hyvinvoinnin perustana) -hankkeesta. KEHUVA-hanke on toteutettu vuosina 2017–2019 kolmen yliopiston ja Diakonissalaitoksen Vamos-palveluiden nuorten ja työntekijöiden yhteistyönä. Vamos-palveluissa nuoret ovat koulutuksen tai työn ja siten yhteiskunnan ulkopuolella olevia nuoria ja nuoria aikuisia. Hankkeessa on käytetty työskentelyn jäsentäjänä ruokasuhteen viitekehystä (Talvia & Anglé 2018) ja myönteisen kehonkuvan jäsennyystä. Niiden pohjalta ja kehitetty KEHUVA-työotetta (www.kehuva.com).

Sosiaalipedagogiikan jäsentäjänä hyödynnetään Nivalan ja Ryynäsen (2019) kokoaman Sosiaalipedagogiikka – kohti inhimillisempää yhteiskuntaa -oppikirjan kuvauksia sosiaalipedagogiikan teoriapohjasta ja työotteesta. Sosiaalipedagogiikan ominaispiirteistä tarkastellaan yksilön ainutkertaisuutta, dialogista kohtaamista ja tunnustamista, toimijuuden ja osallistumisen tukemista, toiminnallisuutta ja luovuutta sekä emansipatorista toimintastrategiaa.

Tiimioppiminen sosiaalipedagogisena interventiona

Annukka Tapani (annukka.tapani(at)tuni.fi), Timo Nevalainen (timo.nevalainen(at)tuni.fi), Vesa Joutsen (vesa.joutsen(at)tuni.fi), Heikki Yli-Rämi (heikki.yli-rami(at)tuni.fi), Tampereen ammatti-
korkeakoulu

Työelämä odottaa itseohjautuvia mutta toisten kanssa tiimityöhön kykeneviä osaajia. Harvassa työtehtävässä selviytyy enää yksin toimimalla. Itseohjautuvuus ei olekaan sama asia kuin yksinohjautuvuus (ks. Pasanen, 2001). Opiskelijat voivat oppia itseohjautuvuutta vain, jos siihen annetaan heille mahdollisuus: opettaja tarvitaan oppimisen (työn)johtajaksi ja opettajan osaamisina korostuvat hyvinkin perinteiset keinot, kuten kohtaaminen, läsnäolo ja kiinnostus opiskelijoista (Sinkkonen & Tapani, 2020). Tutkimuksemme fokuksessa on, miten yhteisöllistä oppimista voidaan edistää ja miten yhdessä oppiminen, tiimioppiminen, voidaan kokea merkityksellisenä ja omaa osaamista aidosti kehittäväenä ja tulevaisuuteen suuntaavana. Lähestymme teemaa kolmesta Tampereen ammattikorkeakoulun toteuttamasta näkökulmasta: sosionomikoulutuksen alaan kuuluva tiimikoulumalli, yrittäjyyden alaan kuuluva Proakatemia sekä tekniikan opetuksen pedagoginen kehittäminen. Esityksessä tarkastelemme tiimioppimisen käytäntöjä ja toteutusten arviointia opintoihin kiinnittymisen näkökulmasta. Tarkastelun viitekehyksen muodostaa opiskelun toiminnalliset vastinparit opiskelutapaan, näkökulmaan, vastuisiin ja tarkoituksiin liittyen (Kukkonen, 2018). Käytämme taustalla myös merkityksellisyyden kokemusta itsemääräytymisen teorian (Deci & Ryan, 2000) viitekehyksestä: miten autonomia, käsitys kompetenssista ja kuulumisen tunne näkyvät tiimioppimisen käytännöissä. Lopputuloksena pohdimme, mikä eri koulutusaloilla toteutettuja tiimioppimisen käytäntöjä yhdistää, mikä niitä erottaa toiminnallisten vastinparien näkökulmasta. Pohdimme, miten opettaja voi edistää tiimeissä tapahtuvaa oppimista opintoihin, elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymisen tueksi. Voimmeko jo opintojen aikana irrottautua hetkeksi substanssiin suuntaavasta opetuksesta tai ainakin ottaa sen rinnalle ymmärrystä muutoksiin vaikuttavista tekijöistä sekä kykyä ja halua sellaiseen proaktiivisuuteen, joka myös osallistuu muutoksen suuntien määrittelyyn ja seurausten tunnistamiseen (Kukkonen, 2020). Opetus- ja ohjaushenkilöstön kokema työn merkityksellisyys rakentuu siitä, että työ auttaa toteuttamaan itseä omannäköisesti ja työ liittyy sen tekijää itseä suurempaan elämän kokonaisuuteen (Salonen & Tapani, 2020). Voisimmeko tiimioppimisella rakentaa yhtä lailla merkityksellisyyden kokemuksia opiskelijoille jo opintojen aikana, ei siis vain koulua ja opintoja varten, vaan elämää varten.

Lähteet:

Deci, E. L., Ryan, R. M. (2000) The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-termination of behavior. *Psychological Inquiry* 11 (4), 227–268.

Kukkonen, H. (2020). Kiinnittymisen kaltevat pinnat. Keynote –puheenvuoro TAMK-konferenssissa 6.2.2020.

Kukkonen, H. (2018) Tarinat kertovat. Opintoihin kiinnittymisen lähteet ammattikorkeakoulussa. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Tutkimuksia 27. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Pasanen, H. (2001). Itseohjautuvuus aikuiskoulutuksessa. *Aikuiskasvatus* 21,(1), 46-55.

Salonen, A. & Tapani, A. (2020). Palkkatyön merkityksellisyys. Ammatillisen koulutuksen opetus- ja ohjaushenkilöstön kokemuksia työstä. Hyväksytty julkaistavaksi Työelämän tutkimus – lehdessä.

Sinkkonen, M. & Tapani, A. (2020). Opettaja opiskelijan itseohjautuvuutta tukemassa. TAMKJournal 21.1.2020. <http://tamkjournal.tamk.fi/opettaja-opiskelijan-itseohjautuvuutta-tukemassa/>

4. Tarkastelussa sukupuoli

puheenjohtaja: Tatu Tossavainen

- Kaisa Kuhalainen: Ei häirintää pelkällä moderoinnilla ratkaista, ongelma on paljon suurempi" – Naisten kokemuksia verkkomoninpeleissä tapahtuvasta häirinnästä ja verkkomoninpelikulttuurin parantamisesta
- Salla Myyry: Sukupuolten tasa-arvon diskursiivinen murros perusopetuksen opetussuunnitelmissa

Ei häirintää pelkällä moderoinnilla ratkaista, ongelma on paljon suurempi" – Naisten kokemuksia verkkomoninpeleissä tapahtuvasta häirinnästä ja verkkomoninpelikulttuurin parantamisesta

Kaisa Kuhalainen (kaisa.kuhalainen(at)tuni.fi), Tampereen ammattikorkeakoulu

Tein parin kanssa helmikuussa 2020 valmistuneen opinnäytetyön "Ei häirintää pelkällä moderoinnilla ratkaista, ongelma on paljon suurempi" – Naisten kokemuksia verkkomoninpeleissä tapahtuvasta häirinnästä ja verkkomoninpelikulttuurin parantamisesta. Opinnäytetyössä tarkastellaan naisten verkkomoninpeleissä kokeman sukupuolittuneen häirinnän kokemuksia sekä häirinnän ja sen mahdollisten haittavaikutusten käsittelykeinoja sekä aineiston perusteella kuvaillaan näitä ilmiöitä. Lisäksi Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa, mistä hyvä verkkomoninpelikulttuuri syntyy ja miten naisten mielestä verkkomoninpeleissä tapahtuvaan häirintään voisi puuttua.

Opinnäytetyö toteutettiin käyttämällä pääasiassa laadullisia menetelmiä, mutta analyysissa hyödynnettiin myös määrällisen menetelmän elementtejä. Aineiston keruu toteutettiin puolistrukturoidulla sähköisellä kyselylomakkeella, jota levitettiin erilaisilla pelaamiseen liittyvillä keskustelupalustoilla. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Analysoitavia vastauksia kertyi yhteensä 138 kappaletta.

Pelaaminen eri muodoissaan on yhä useamman ihmisen valitsema vapaa-ajan mielekäs harrastus, josta ammennetaan hyvinvointia. Vaikka pelaaminen mielletään edelleen maskuliiniseksi harrastukseksi, sekä suomalaiset että ulkomaiset tilastot osoittavat, että pelaajien yleinen sukupuolijakauma on melko tasainen. Verkkomoninpeleissä kuitenkin tuntuu olevan elossa vahvasti sukupuolittunut kulttuuri, joka asettaa odotuksia pelaajuuden rooliin ja jarruttaa erityisesti naisten osallisuutta peliin, peliyhteisöön ja pelikulttuuriin. Myös opinnäytetyön tulokset viittaavat siihen, että verkkomoninpelikulttuurissa on olemassa sukupuoleen perustuvia syrjiviä rakenteita, joita tulisi purkaa tasa-arvoisempien lähtökohtien saavuttamiseksi. Kun syrjintäperustaisella käytöksellä suljetaan naisia pois peleistä ja peliyhteisöstä, ylläpidetään ja tuotetaan samalla valtasuhteita ja epätasa-arvoisia toimijuuksia.

Verkkomoninpelien sosiaaliset tilat ja todellisuus luovat uusia haasteita sosiaalialan ammattilaisille. Pelaamisen suosio ei näytä olevan ainakaan vähenemässä, ja verkkomoninpelaaminen harrastuksena tulee todennäköisesti leviämään uusiin asiakasryhmiin. Tällöin on hyvä olla tietoinen siitä, millaista häirintää verkkomoninpelimaailmassa tapahtuu, miten sitä kohdataan ja miten siihen suhtaudutaan – vaikka itseä ei pelaaminen kiinnostaisikaan. Verkkomoninpelien sosiaalista todellisuutta ei voi irrottaa fyysisestä maailmasta irralliseksi osaksi, vaan nykyään niiden parissa

kohdataan, vuorovaikutetaan ja luodaan sekä ylläpidetään ihmissuhteita aivan kuten muissakin sosiaalisissa tiloissa. Häirintä on sosiaalinen ilmiö ja ongelma, tapahtuipa se sitten missä tahansa.

Sukupuolten tasa-arvon diskursiivinen murros perusopetuksen opetussuunnitelmissa

Salla Myyry (salla.myyry(at)uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ovat olleet läpi peruskoulun historian sukupuoli-neutraaleja asiakirjoja, joissa sukupuoli loistaa poissaolollaan tai sitä lähestytään itsestäänselvyytenä. Perusopetuksen näennäisen neutraali ja passiivinen suhtautuminen sukupuolittuneisiin tasa-arvokysymyksiin on ylläpitänyt osaltaan sukupuolittuneita käytäntöjä ja ajattelutapoja koulussa sekä yhteiskunnassa laajemminkin. Vuonna 2015 tapahtuneen tasa-arvolain uudistamisen (2014/1329) myötä perusopetus on kuitenkin velvoitettu edistämään tasa-arvoa aktiivisesti ja tietoisesti. Tutkin väitöstutkimuksessani perusopetuksen tasa-arvotyön kohtaamia haasteita ja analysoin koulutuspoliittisia asiakirjoja, neuvotteluita ja uutisointia. Tässä esityksessä käsittelen opetussuunnitelmateksteihin keskittyvän ensimmäisen osatutkimukseni tuloksia.

Esityksessäni tuon esille, miten sukupuolten tasa-arvodiskurssit ovat muuttuneet Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2004 ja 2014 välillä. Ensiksi kysyn, miten erilaiset diskurssit ylläpitävät, tuottavat tai haastavat yhteiskunnan kaksinapaisia sukupuolittuneita rakenteita. Toiseksi pohdin, miten opetussuunnitelmien diskurssijärjestykset ovat muuttuneet ja millaisia haasteita diskursiivinen muutos potentiaalisesti kohtaa sosiaalisten käytäntöjen tasolla. Olen soveltanut aiheeseen Norman Faircloughin kriittistä diskurssianalyysia sekä diskurssijärjestyksen ja hegemonian käsitteitä. Tulosten mukaan koulutuspoliittiset sukupuolten tasa-arvodiskurssit ovat kymmenessä vuodessa moninaistuneet ja niiden välille on tullut jännitteitä. Muutos ilmentää koulutuspolitiikassa käynnissä olevaa sukupuolten tasa-arvoa koskevaa diskursiivista murrosta, jonka myötä ajatukseen perusopetuksen tasa-arvoa tuottavasta luonteesta suhtaudutaan ristiriitaisin tavoin. Moninaiset sukupuoli- ja tasa-arvotulkinnat puolestaan muodostavat yhdessä vaikeasti hahmotettavan kokonaisuuden, jonka implementointi koulun käytäntöihin on haastavaa.

Avainsanat: tasa-arvo; sukupuoli; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet; kriittinen diskurssianalyysi; diskurssijärjestys

Perjantai 20.3.2020 klo 11.15–12.30

1. Nuoret ja opiskelijat toimijoina

puheenjohtaja: Elina Nivala

- Paula Ahola: ”Nyt on pakko!": nuorten ilmastoaktivismi vastademokraattisena toimijuu-
tena
- Anna-Kaisa Hokkanen, Satu Järvinen, Sara Komulainen, Katri Jurvakainen: Opiskelijat vas-
tuunkantajina – Ylätaso tapausesimerkkinä vallan ja vastuun jakautumisesta yliopistoyhteis-
sössä

”Nyt on pakko!": nuorten ilmastoaktivismi vastademokraattisena toimijuutena

Paula Ahola (paulaaho(at)student.uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Työn alla oleva sosiaalipedagogiikan pro gradu -tutkielmani käsittelee nuorten ilmastoaktivismia toimijuuden kysymyksenä, erityisesti vastademokratian jäsenyyksen kautta. Ilmastoaktiivisessa toimijuudessa minua kiinnostavat yhtäältä toiminnan muodot – erityisesti toiminta epäluulon osoituksena ja haastamisena, kohteenaan yhteiskunnallista valtaa harjoittavat instituutiot, kuten edustuksellinen järjestelmä ja koulu. Toisaalta kohdistan katseeni toimijuuden koettuihin merkit-
tyksiin eli taustalla vaikuttaviin arvoihin, tavoitteisiin ja toimijuuden käyttövoimaan, tulevaisuuden horisontteihin. Toimijuuden ymmärryksessä painottuu aktiivinen ja kriittinen, maailmaa rakentava näkökulma, joka kuitenkin asettuu ajallis-paikalliseen kontekstiinsa.

Tutkielmassani toimijuuden, aktivismin ja vastademokratian käsitteet ja jäsenyykset ovat toisiinsa kietoutuneita. Ilmastoaktiivisissa osallisten nuorten toimijuus rakentuu yhteistoiminnassa aset-
tuen osaksi poliittisesti motivoitunutta kansalaistoiminnan ja yhteiskunnallisten liikkeiden kenttää. Aktivismi on sekä sisäisesti että ulkoisesti latautunutta toimintaa. Sisäisesti niin, että aktivismissa on kyse vastarinnasta tai muutoksen visioista, joiden tavoitteena on haastaa normeja, rajoja tai tapoja. Ulkoisesti siten, että aktivismi herättää julkisesti kysymyksiä hyväksyttävyyden, ”hyvän” ja ”pahan” aktivismin rajoista. Tämä jännitteiden kyllästävä kansalaistoiminnan kenttä on vasta-
demokratiaa, joka ei ole demokratian vastaisuutta vaan tähtää demokratian elinvoimaisuuden vahvistamiseen. Ilmasto- ja ekokriisi ovat kohtalonkysymyksiä, jotka ovat herättäneet kansalaisyh-
teiskunnan valppauteen: valvomaan, painostamaan ja vaatimaan. Moraalisesti painavin sanoma on nuorilla. Mutta mikä on tuo sanoma, kenelle suunnattu ja miten se manifestoituu toiminnaksi?

Tutkimuksen toteutuksessa keskeisimpänä tiedonkeruumenetelmänä toimivat pienryhmämuotoi-
set teemahaastattelut. Haastatteluiden ohella tuotan ”kevyttä kenttäaineistoa” havainnoinnin kei-
noin osallistumalla nuorten toimintaan, lähinnä pääasiallisen aineiston taustoittamiseksi.

Esityksessäni käyn läpi tutkielmaani sen hetkisessä vaiheessaan. Tutkimuksen kannalta keskeisten teemojen ja taustoituksen lisäksi kerron alustavia havaintoja aineistosta.

Opiskelijat vastuunkantajina – Ylätaso tapausesimerkkinä vallan ja vastuun jakautumisesta yliopistoyhteisössä

Anna-Kaisa Hokkanen (anna-kaisa.hokkanen(at)tuni.fi), Satu Järvinen (satu.jarvinen(at)tuni.fi), Sara Komulainen (sara.komulainen(at)tuni.fi) ja Katri Jurvakainen (katri.jurvakainen(at)tuni.fi), Tampereen yliopisto

Huipukkuuden ja Wau!-kokemusten vallitessa yliopistoyhteisössä ei ole tilaa käydä kasvatuksen ytimeen pureutuvaa keskustelua. Tieteellinen tieto nähdään vain talouskasvun yhtenä välineenä yliopiston ajautuessa kohti yhteiskunnan markkinakoneistoa. Vallitsevan ekokriisin ratkaisemiseksi on välttämätöntä lisätä kasvattajien ymmärrystä siitä, miten kasvatusta sosiaalisena ylläpitää tuhoisaa elämäntapaamme uusintamalla elämänmuotomme taustalla piileviä ongelmallisia oletuksia jokapäiväisen elämämme itsestäänselvyyksistä. On myös tärkeää tarkastella sitä, millä tavoin ekokriisi kytkeytyy ihmiskäsitykseemme, ja miten voisimme samanaikaisesti vastata ekokriisin haasteeseen sekä lisätä ihmisten onnellisuutta ja hyvinvointia. Kuka akatemiassa ottaa vastuuta ekokriisistä ja ekososiaalisen ymmärryksen välittämisestä kasvattajille?

Tarkastelemme tässä esityksessä vastuuta yliopistomaailmassa tapausesimerkkimme Ylätason kautta. Ylätaso – keskustelusarja kasvatuksesta (2018–2020) on lähtöisin opiskelijoiden halusta löytää tiloja, joissa keskustella kasvatuksen perimmäisistä kysymyksistä, joille ei luennoilla tuntunut riittävän aikaa. Tilan puuttuessa he rakensivat itse tilan, jossa opiskelijat ja henkilökunta voivat kohdata tasavertaisina keskustelijoina ja pohtia rauhassa ääneen niitä asioita, jotka todella askarruttavat kasvatustieteissä ekokriisin aikakaudella. Ylätasossa korostui tahto hitaan ajattelun kehittämiseen opintoputken suorituspainoiden vastakohtana. Asiantuntijoiden alustamiin iltoihin on osallistunut opiskelijoiden ja henkilökunnan lisäksi myös muita kasvattajia ja kasvatuksesta kiinnostuneita. Ylätaso on saavuttanut merkittävää näkyvyyttä yliopistoyhteisössään ja saanut tunnustusta niin osallistujilta kuin koko korkeakouluyhteisöltäkin.

Tapauksessamme opiskelijat ottivat vastuun yliopistopedagogiikan kehittämisestä ja ekososiaalisen sivistyksen nostamisesta marginaalista keskustelun keskiöön. Tapaus on herättänyt meidät pohtimaan koko yliopistoyhteisön, opiskelijoiden ja yliopiston henkilökunnan, velvollisuutta ja mahdollisuuksia ylläpitää sivistystä ja vastustaa Wau!-puheen mukanaan tuomaa yliopistoyhteisön aliarviointia. Esityksessämme kysymme, kuinka yliopisto vastaa opiskelijoiden tarpeisiin päästä keskustelemaan ja pohtimaan omaa kasvattajuuttaan tässä maailman tilanteessa ja kehittämään näin todellista akateemista sivistystä? Haluamme esityksessämme nostaa esiin vastuun eri puolia sekä moninaisia narratiiveja vastuun kantamisesta yliopistoyhteisöissä ekokriisin kysymystä käsiteltäessä.

2. Ekososiaalinen kasvatus ja sivistys 2

puheenjohtaja: Maria Seilo

- Sami Keto: Ecosocialization – from centric thinking to the recognition of the web of life
- Arto O. Salonen ja Erkki Laininen: Kohti planetaarista sosiaalipedagogiikkaa

Ecosocialization – from centric thinking to the recognition of the web of life (esitys suomeksi, presentation in Finnish)

Sami Keto (sami.keto(at)gmail.com), Tampereen yliopisto

The accelerating ecological problems such as climate change and biodiversity loss are often strongly linked to severe social problems e.g. inequality and food security. Due to this intertwining, we can describe the combined causes and effects of these problems as an ecosocial crisis.

Transformative approaches, which help us to understand the complexity of the problems, are needed to solve the crisis. This presentation suggests 1) a new concept of ecosocialization as an extension of the definition and understanding of the socialization process and 2) its implications to transformative social pedagogies. The motivation for the conceptualization of ecosocialization comes from a recent turn in the different branches of science. The emerging paradigm shift suggests us to problematize the anthropocentric view of life and to reconsider our relationship with the more-than-human world – meaning that our lives are not limited to the human-centric representations of reality. Some critical socialization and ecosocialization concepts such as family, peer groups – ecological community, institutions – nature's cycles, society – ecosystems, and human-kind – the web of life, are paired and compared. The analysis reveals the parallelity of socialization amongst humans and the ecosocialization with the more-than-human communities. The results emphasize the need for transformative social pedagogy that could take into account the more-than-human aspects of reality, which also affects the wellbeing of humans in the current era of significant ecosocial challenges. The greater recognition of how humans connect to the whole web of life enables a more sustainable orientation to life.

Kohti planetaarista sosiaalipedagogiikkaa

Arto O. Salonen (arto.salonen(at)uef.fi), Itä-Suomen yliopisto ja Erkki Laininen (erkka.laininen(at)okka-saatio.com), Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö – OKKA-säätiö sr

Nykyaikana hämärtyy ihmisen suhde paikkaan, aikaan ja elämää ylläpitävään biosfääriin. Entisajan ihmisen oman kodin ympärille rajoittuneessa elämänpiirissä kaikki elämiseen tarvittava oli käsin kosketeltavissa. Nykyään ihmiset kuuluvat yhä useammin virtuaalisiin yhteisöihin, jotka ylittävät kansallisvaltioiden rajat. Lisäksi globaali talous liittyy päivittäisten valintojen kautta eri puolilla maailmaa eläviä ihmisiä ja luontoa toisiinsa ennennäkemättömillä tavoilla. Samalla katoaa ymmärrys aineiden ja energian kierroista, jokapäiväisen toiminnan vaikutuksista ja sen kestävästä rajoista. Suomalaisten ruokaan tarvittavista pelloista 40% on ulkomailla ja vesijalanjäljestä 50% muodostuu maamme rajojen ulkopuolella. Jokapäiväiseen elämään liittyvistä hiilidioksidipäästöistäkin Suomi tuo huomattavan osan ulkomailta.

Samalla kun massakuluttamisesta on tullut normaali tapa tavoitella hyvinvointia, planetaaristen rajojen lisääntyvä tiedostaminen haastaa määrittelemään kokonaan uusilla tavoilla ihmisen paikkaa osana muuta todellisuutta. Tämä johtuu siitä, että ihmisistä täyttyvä maapallo muodostaa suljetun systeemin, jonka on tultava toimeen omillaan. Yhä selvempää on, että historia, nykyhetki ja tulevaisuus kohtaavat siten, että tulevaisuuden mieltäminen pelkäsi menneisyyden lineaariseksi jatkumoksi vähentää tulevaisuuden toivoa. Vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelemisen ja todeksitekemisen merkitys korostuu. Yhä useammalla yhteiskunnan sektorilla ”business as usual is not an option”.

Kysymme tässä tutkimuksessa, millaisia piirteitä on sellaisella sosiaalipedagogisella orientaatiolla, joka toimii vastauksena nykyajan haasteisiin. Tunnistamme planetaarisen sosiaalipedagogiikan luovuttamattomaksi lähtökohdaksi sen, että ihmistä ei voi olla olemassa ilman elinvoimaista luontoa, ja että ihmisen kukoistaminen edellyttää jokaisen mahdollisuutta kokea itsensä arvokkaaksi ja merkitykselliseksi olennoksi pelkästään ihmiseksi syntyminen perusteella. Oletamme, että ihminen on ympäristönsä kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa oleva toimija, joka etsii nykyhetkessä tasapainoa suhteessa itseensä ja ympäröivään todellisuuteen. Tunnistamme kestäväälle ja eheälle maailmansuhteelle kolme ulottuvuutta: (a) historia ja tulevaisuus, (b) inhimillinen ja ei-inhimillinen sekä (c) paikallinen ja globaali. Planetaarisuus viittaa näiden kolmen todellisuuden ulottuvuuden kriittiseen yhteistarkasteluun.

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka tähtää inhimilliseen kasvuun, jossa erontekoja todellisuuden eri ulottuvuuksien välillä puretaan. Tällaisessa maailmansuhteen eheytymisessä on kyse historian, nykyisyyden ja tulevaisuuden muodostaman jatkumon tiedostamisesta, inhimillisen ja ei-inhimillisen todellisuuden välisen rajan ylittämisestä sekä paikallisen ja globaalin todellisuuden yhteyden sisäistämisestä. Omien arvojen ja elämäntavan kyseenalaistaminen voi johtaa toimijuuden uudelleen suuntautumiseen. Uudistunut jokapäiväinen elämä yksilönä – yhteisöissä ja yhteiskunnassa – on askel kohti yhteiskunnan kokonaisvaltaista uudistumista. Planetaarinen sosiaalipedagogiikka kyseenalaistaa vallitsevan modernismin ihanteen toisintamisen ja pyrkii uudistamaan yhteiskuntaa kestävää tulevaisuutta ja hyvää elämää palvelevaksi. Se linkittää yksilötason oppimisen yhteisöjen oppimiseen ja uudistumiseen. Keskeisiä vipuvoimia tähän ovat yhteisöllisyyttä vahvistava myötätunto sekä tulevaisuuslukutaito, jonka avulla yksilöt ja yhteisöt voivat rakentaa avarampia tulevaisuuskuvia ja käyttää niitä yhdessä hyväksi kestävämmän tulevaisuuden rakentamisessa. Planetaarinen sosiaalipedagogiikka toimii tulevaisuudentoivoa vahvistavana voimana, joka tähtää yhteiskunnan kokonaisvaltaisen kulttuurisen muutoksen aikaansaamiseen.

3. Perhe ja sen jäsenten tukeminen

puheenjohtaja: Sari Miettinen

- Kari Katajisto: Vanhempainkasvatus hyvinvointivaltion lapsiperhepalveluissa
- Anne Korppinen: Nuoret hoivaajat palvelujärjestelmän väliinputoajina – piiloinen ryhmä aikuiskeskeisen puheen ja vanhempien porttien takana

Vanhempainkasvatus hyvinvointivaltion lapsiperhepalveluissa

Kari Katajisto (kari.m.katajisto(at)gmail.com)

Vanhemmuudesta ja sen tukemisesta sekä haasteista on ollut paljon yhteiskunnallista keskustelua viime aikoina. Hyvin dramaattisesti aleneva syntyvyys on saanut huolestumaan hyvinvointivaltion taloudellisesta kestävydestä ikäpyramidin entisestään vinoutuessa Suomessa. Samalla historiallisen alas vajoavan syntyvyyden lisäksi Suomessa on nähtävillä yksi huolestuttava trendi: perheen ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut 6,9 % vuonna 2018 vuoteen 2017 verrattuna. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna perheen ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä on kasvanut vuodesta 1991 lähtien. (THL tilastoraportti 23/2019, Tilastokeskus 2019.)

Nämä kaksi indikaattoria kertovat, että jotain olisi syytä tehdä. Marinin hallitus on esittänyt perhevapaaudistusmallin, jossa perheiden sisällä hoiva- ja kasvatusvastuu jakautuu tasaisemmin molempien vanhempien kesken. Perhevapaaudistus on selkeästi uusi ja todennäköisesti positiivinen asia perheiden ja hyvinvoinnin lisääntymiseksi. Kuitenkin myös lapsiperhepalveluita tulisi tarkastella kriittisesti, koska jos entistä vähemmällä lapsimäärällä entistä enemmän lapsia joudutaan sijoittamaan perheiden ulkopuolelle, ollaan perustehtävässä epäonnistuttu. Suomessa on viime vuosina kehitetty lapsi- ja perhepalveluita (LAPE), ollaan laatimassa lapsistrategiaa ja muita suurempia hankkeita. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on kuitenkin, että vanhemmat pitäisi saada keskiöön ja tähän yhden näkökulman tarjoaa vanhempainkasvatus.

Laajasti määriteltynä vanhempainkasvatus voi olla vanhemmille suunnattua perhekasvatusta, joka pitää sisällään lastenkasvatuksen lisäksi esimerkiksi perhelainsäädäntöä, terveydenhoitoa, kotitaloutta ja niin edelleen. Tällä laajalla määritelmällä vanhempainkasvatus kattaisi perhekasvatuksen kaikki perinteiset alat: perhe-elämää koskevat kansalaiskasvatus, arvo- ja elämäntapakasvatus, sukupuolikasvatus ja terveystieteiden kasvatus. Suppeasti tarkastellen vanhempainkasvatuksen tarkoituksena on formaalissa lastenkasvatuksessa tarvittavien tietojen ja taitojen opettaminen. Vanhempainkasvatuksen käsitettä on mielekästä käsitellä laajasti, koska näin lapsen tukeminen ja kehitys kytetään keskeisesti koko perheen vuorovaikutussuhteisiin, tunneilmastoon, hyvinvointiin ja myös elämäntapaan, eikä niinkään mihinkään yksittäisiin kasvatustekniikkoihin tai lasten käyttäytymiseen vaikuttaviin toimiin. Laajasti ajateltuna vanhempainkasvatus kattaa jokaisen perhe-elämän osa-alueen. Vanhempainkasvatuksessa käsitellään laajalla tavalla perheen tärkeyttä lapselle ja samalla perheen suhdetta yhteiskuntaan ja kulttuuriin. (Hämäläinen, 1987, 13-15.)

Vanhempainkasvatuksesta ei ole mainintaa lainsäädännössä, asetuksissa tai edes lapsiperhepalveluissa työskentelevien ammattilaisten oppaissa. Onkin tärkeää tutkia, että jos vanhempainkasvatusta ei käsitteenä löydy ammattilaisten työtä ohjaavista asiakirjoista, löytyykö vanhempainkasvatuksen sisältöjä näistä asiakirjoista. Jos löytyy, niin millä tavalla asioita käsitellään tai mitä teemoja vanhempainkasvatuksesta näissä työtä ohjaavissa asiakirjoissa on?

Nuoret hoivaajat palvelujärjestelmän väliinputoajina – piiloinen ryhmä aikuiskeskeisen puheen ja vanhempien porttien takana

Anne Korppinen (anne.korppinen(at)gmail.com)

Lapsille ja nuorille, jotka kokevat vanhemman vakavan sairastumisen, ei ole Suomessa tarjolla tukea riittävässä määrin ja heitä ei oteta palveluissa huomioon omana erityisenä ryhmänään. Selvittän Humanistiseen ammattikorkeakouluun tekemässäni opinnäytetyössä (YAMK) näiden nuorten hoivaajien oman äänen ja omien kokemusten esiin nousua palvelujärjestelmässä.

Nuoria hoivaajia on ensimmäisenä alettu tutkia Englannissa ja sieltä on lähtenyt myös tapa määrittellä nuorta hoivaajaa, joka on nykyään käytössä monissa eri maissa erityisesti tutkimuksessa. Alkuperäinen termi on ollut ”young carer”, jonka voisi suomentaa tarkoittamaan nuorta omaishoitajaa. (Joseph et. al. 2019.) Tutkimuksen suunta kansainvälisessä tutkimuksessa on muuttunut viime vuosina lasten ja nuorten konkreettisista hoivavastuista heidän kokemuksiinsa ja tunteisiinsa, jotka liittyvät vanhemman vakavaan sairauteen (Aldridge 2018, 157). Kotimainen tutkimus vanhemman sairauden vaikutuksesta lapseen keskittyy sairauden vaikutukseen lapsen omaan myöhempään psyykkiseen oireiluun (kts. mm. Solantaus ja Paavonen 2009 & Niemelä, 2019). Yleisesti tunnistetaan, että vanhemman diagnoosilla ei ole lapsen kannalta suurta merkitystä, vaan vanhemman vuorovaikutus- ja toimintakyvyllä. Suomessa tutkimus lasten ja nuorten kokemuksen näkökulmasta puuttuu kokonaan.

Haastattelin opinnäytteeseeni 42 lapsia, nuoria ja perheitä kohtaavaa sote-ammattilaista seitsemässä ryhmähaastattelussa. Haastattelujen perusteella nuorten hoivaajien polut tuen piirin ovat sirpaleiset, ja aikuiset, niin vanhemmat kuin ammattilaisetkin, toimivat vahvasti portinvartijana palveluihin pääsyssä. Lasten ja nuorten oman äänen kuuluminen näyttäytyy aineiston perusteella hajanaiselta. Perheitä työkseen kohtaavilla ei ole selkeää kuvaa siitä, kenelle palveluverkostossa vanhemman sairaudesta puhuminen lapsen kanssa kuuluu, ja teemaan liittyy vahvoja oletuksia. Aineistosta nousee selkeästi esiin kaksi tapaa lähteä kehittämään puheeksi ottamista. Vanhemmille tulisi olla tarjolla tukea ja välineitä puheeksi ottamiseen kotona, ja toisaalta palveluverkostossa tulisi olla selkeästi määritelty kenelle lapsen kanssa puhuminen kuuluu ja sen tulisi tapahtua automaationa. Vielä viimeistelyvaiheessa olevan opinnäytteeni perusteella voin sanoa, että lasten ja nuorten kuulluksi tuleminen on hyvin vahvasti laissa nostettu esiin, mutta ammattilaisille ei ole tälle työlle välineitä, eri toimijoiden kesken ei ole selvää työnjakoa siitä, miten lapsia ja nuoria tuetaan, ja lasten oma kokemus jää tulkinnaiseksi, jota aikuiset pohtivat kysymättä lapselta tai nuorelta itseltään hänen kokemastaan ja tuntemastaan.